

ya katıldı. 1887'de Dimosten Baltacı Bey'le birlikte "İskender" ve "Ağlayan Kızlar" lahitlerinin çıkarıldığı ünlü Sayda kazısını başlattı. C. Humann'ın Bergama kazılarında ve Nemrud dağında araştırmalarda bulundu. Aydın dolaylarında araştırma yapıp Milas yakınlarındaki Lagina kazılarını yönetti. 1883'te Y. Oskan'la birlikte *Le tumulus de Nemroud-Dagh*, 1889'da *Les ruines d'Arslan-Tasch* ve 1892'de Th. Reinach'la birlikte *Une nécropole royale de Sidon* isimli kitapları hazırladı.

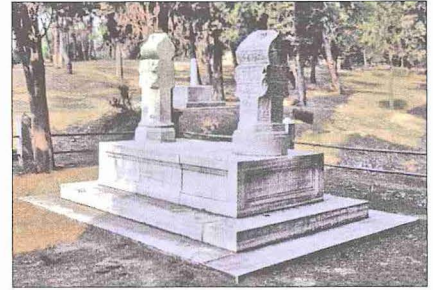
Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Osman Hamdi'nin üzerinde durulması gereken yönlerinden biri de ressamlığıdır. Zamanımızda daha çok ressam Osman Hamdi olarak tanınır. Özellikle figürlü kompozisyonlar ve portreler yanında peyzajlar, natürmortlar, karakalem portre ve desenler yaptı Türk resmine figürlü kompozisyonu getirdi, bu konuda öncü oldu. Akademik doğrultuda büyük boy figür ve figürlü kompozisyonlar ortaya koyan Osman Hamdi hocası Gérôme'un etkisinde kaldı ve oryantalist tarzda resimler yaptı. Tablolarında yakın olduğu şarkiyatçılardan farklı olarak Doğu'nun, özellikle Türk sanatının güzelliklerini yansıttı. Figürleri kendine güvenen, dik duran, düşünen biçimde resmeden ve kompozisyon içinde dikkati çekecek özellikte buldukları ortama uygun kıyafetlerde ele aldı. Değişik giysileri resmediğinde 1873 Viyana Sergisi'ne gönderilen "elbise-i Osmâniyye"nin büyük etkisi oldu. Bazı tablolarında seyir-

cinin dikkatini figürlerin kıyafetine, hareketlerine çekmek istediği sezilse de onun asıl üzerinde durduğu, mimari elemanlar, özellikle de mimariyle ilgili onu tamamlayacak dekorasyonlar oldu. Tablolarında bazan mimariyi fon olarak kullanıp figürü ön plana aldı, bazan mimariyi ele alıp figürü bunun içine yerleştirdi. Türbe ve cami kapıları, bunların üzerindeki yazıtlar, ağaç ve taş işlemleri, duvarlardaki çini süslemeler, hatlar, parlak kumaşlar, sedef kakmalı, fildişi ve kemikten yapılmış mobilyalar, buhurdanlıklar, şamdanlar, yağlıklar, miğferler, kılıçlar ve silâhları büyük bir gözlem sonucu doğru bir çizgide ve titiz bir teknikte resmetti. Osman Hamdi'nin birbiryle ilişkisi olmayan öğeleri bir düzenleme içinde bir arada ele aldığı görülür. Erkek figürlerinde çeşitli pozlarda kendi fotoğraflarını da kullandı. Bazan bir tabloda değişik giysi ve duruşlarda ikili ya da üçlü görünümünde yer aldı. Kadın konusunu Türk resminde ilk ele alan kişi oldu ve kadını yalnızca portre olarak değil aynı zamanda günlük yaşamın içinde erkeğe eşit bir konumda resmetti.

Osman Hamdi'nin yaptığı portreler, konulu resimlerinden sayıca daha fazladır. Çoğunlukla aile fertlerinin portrelerini yaparken ilginç bulduğu tipleri de resmetti. Dönemin siyasî açıdan önemli kişilerinden yalnızca Enver Bey'in portresini yaptığı görülür. Bu portrelerin hepsi yağlı boya tekniğindedir, gençlik dönemine ait karakalem portreleri de vardır.

Tablolarında daha çok fotoğraftan yararlanarak montaj usulünde birleştirmeci üslûpta eserler verdi. Kompozisyonlarında açık ve anlaşılır bir çevre düzeni, optik yanılsamaya imkân tanımayan bir netlik, yaygın ve saydam bir ışık, titiz ve yüzeye bağlı bir boya kullanımını görülür. Formu sağlamak için ışık ve gölgeden yararlanırken eşyanın kendi rengine bağlı kaldı. Yurt içinde ve yurt dışındaki müzelerde ve çeşitli koleksiyonlarda eserleri bulunan Osman Hamdi'nin Camiden Çıkış, Balıkçı, Yeşilcami'de Kur'an Okuma, Halı Satıcısı, Âbıhayat Çeşmesi, Hamam, Kaplumbağa Terbiyecisi, Türbe Kapısı Önünde Kadınlar, Eskihişar, Mimosalı Kadın ve Şehzade Türbesinde Derviş önemli eserlerinden bazılarıdır.

Ressam, arkeolog, müzeci ve yazar kimliklerinin yanında bürokrasideki başarısı, diplomatlığı, yöneticiliği ve bilim adamlığı ile de dikkati çeken Osman Hamdi ömrünün sonuna kadar bitmek bilmeyen bir çabayla çalıştı ve kısa süren bir hastalığın ardından 24 Şubat 1910'da Kuruçeşme'deki yalısında vefat etti. Cenaze namazı

Osman Hamdi Bey'in mezarı

Ayasofya Camii'nde kılınan Osman Hamdi vasiyeti gereği, hayattayken pek sevdiği Eskihişar'da yazlık olarak yaptırdığı çiftlik evinin arkasındaki ağaçlıklı yamaçın üstüne gömüldü ve üzerine de Anadolu'dan getirilmiş Selçuklu dönemine ait sanduka ve şahideler konuldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Refik Epikman, *Osman Hamdi: 1842-1910*, İstanbul 1967, s. 1-8; Mustafa Cezar, *Sanatta Batiya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1971, s. 133-477; a.mlf., *Müzeci ve Ressam Osman Hamdi Bey*, İstanbul 1987, s. 7-29; a.mlf. – Ferit Edgü, *Osman Hamdi: Bilinmeyen Resimleri*, İstanbul 1986; V. Belgin Demirsar, *Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler*, Ankara 1989, s. 5-17; I. Osman Hamdi Bey Kongresi Bildirileri 2-5 Ekim 1990 (haz. Zeynep Rona), İstanbul 1992; *Osman Hamdi Bey ve Dönemi, Sempozyum 17-18 Aralık 1992* (haz. Zeynep Rona), İstanbul 1993; Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", *TTK Belleteri*, XXIV/94 (1960), s. 291-301; Vasif K. Kortun, "Osman Hamdi Üzerine Yeni Notlar", *TT*, VII/41 (1987), s. 281-290; Ahmet Ersoy, "Şarklı Kimliğin Peşinde: Osman Hamdi Bey ve Osmanlı Kültüründe Oryantalizm", *Toplumsal Tarih*, XIX/119, İstanbul 2003, s. 84-89; "Hamdi Bey, Osman", *TA*, XVIII, 433-435; Zeynep Yasa Yaman, "Osman Hamdi", *DBİst.A*, VI, 161-163; P. and S. Soucek, "Osmân Hamdi", *EI²* (İng.), VIII, 183.

FİLİZ GÜNDÜZ

OSMAN b. HUNEYF

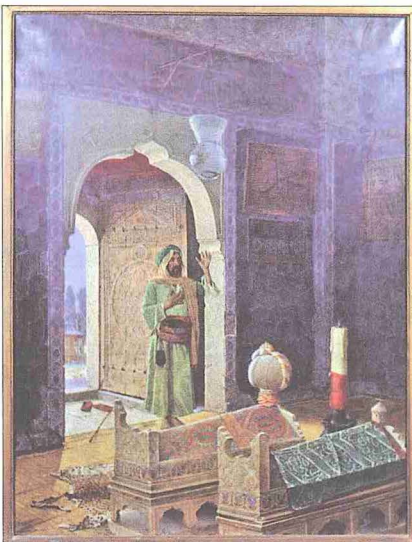
(عثمان بن حنيف)

Ebû Amr Osmân b. Hunejf
b. Vâhib el-Ensârî
(ö. 41/661 [?])

Sahâbî.

Medine'de yaşayan Evs kabilesinin Amr b. Avf oğulları boyuna mensuptur. Kendinden önce müslüman olan kardeşi Sehl b. Hunejf'in davetiyle İslâm'a girdi. Bedir Gazvesi'ne katıldığı konusu ihtilâfî ise de ondan sonraki bütün gazvelere iştirak et-

Osman Hamdi Bey'in "Türbe" adlı yağlı boya tablosu (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi)

tiği bilinmektedir. Hz. Ebû Bekir devrinde irtidat hareketlerine karşı yapılan savaşlarda üstün başarılar gösterdi. Hz. Ömer döneminde de önemli işler yaptı. Irak (Sevâd) bölgesi fethedilince vergi tahsil işine Sâsânîler devrinde olduğu gibi devam edilmişti. İslâmî esaslara uymayan bu usulü Hz. Ömer 16 (637) yılında değiştirmeye karar verdi. Bu işi gerçekleştirebilecek ehil kişi olarak Osman görüldü ve kendisi Irak'ta uygulanacak yeni vergi sisteminin esaslarını belirlemekle görevlendirilen komisyonun başına getirildi. Huzeyfe b. Yemân da onun yardımcısı oldu. Hz. Ömer'in bizzat ilgilenmesi ve yönlendirmesiyle aylar süren çalışmalar sonunda bölgedeki zirata elverişli araziler ölçüldü ve nüfus sayımı yapılarak özellikle zimmîlerin sayısı tesbit edildi. Böylece âdil bir vergi tahsiline gidildi. Osman b. Huneyf'in başarılı çalışmaları sayesinde devlet gelirleri üç kat arttı. Ancak yeni vergi sistemiyle insanlara haksızlık yapılmış olabileceği endişesine kapılan Hz. Ömer vergi uygulaması hakkında soruşturma yaptırdı; uygulamadan vatandaşların da memnun olduğunu anlayınca Osman b. Huneyf'i Kûfe'ye sâhibül-harâc tayin etti. Hz. Ömer bu uygulamayı daha sonra yaygınlaştırdı, Basra Valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile diğer valilerden vergi toplama işinde Osman b. Huneyf'in geliştirdiği usulü uygulamalarını istedi.

Osman b. Huneyf, Hz. Ömer'in vefatından sonra Medine'ye geldi ve Hz. Osman devrinde herhangi bir görev almayarak ilimle meşgul oldu. Bu dönemde ortaya çıkan fitnelerden ve karışıklıklardan uzak durdu. Hz. Ali hilâfete gelince onu Basra'ya vali tayin etti. Cemel Vak'ası'nda taraflar arasındaki ihtilâfları gidermek için büyük gayret gösterdi ve şehri Hz. Ali adına savundu; fakat sonunda taraftarlarıyla birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Cemel Vak'ası'nın ardından Kûfe ve Basra bölgesi yeniden Hz. Ali'nin yönetimine girince Kûfe valiliğine getirildi. Ancak başşehir Medine'den Kûfe'ye nakledilince görevi onun de sona ermiş oldu. Osman b. Huneyf muhtemelen Muâviye b. Ebû Süfyan döneminin ilk yıllarında (41/661) Kûfe'de vefat etti. Sabırlı, cesur ve âdil bir kişi olduğu belirtilen Osman b. Huneyf, Resûl-i Ekrem'den bir hadis nakletmiş (Müsned, IV, 138), kendisinden kardeşinin oğlu Ebû Ümâme b. Sehl, Ubeydullah b. Abdullâh b. Utbe, Umâre b. Huzeyme b. Sâbit, Nevfel b. Mûsâhik ve Hânî' b. Muâviye es-Sadeffî rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 138-139; Buhârî, "Fezâ'ilü aşâb-i'n-nebî", 8; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 209-210; İbn Mâce, "İkâme", 189; Tirmizî, "Da'avât", 119; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 630; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *en-Neseb* (nşr. Meryem M. Hayrüddir), Beyrut 1410/1989, s. 272; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 255, 337; V, 48; VI, 8; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), s. 86, 135; a.mlf., *et-Târîh* (Zekkâr), s. 106, 135, 136, 152; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 209; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 273; Belâzürî, *Ensâb*, I, 163; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbn Kânî, *Mu'cemü's-sahâbe* (nşr. Ebû Abdurrahman Sâlâh b. Sâlim el-Musarrâfî), Medine 1418/1997; II, 257-258; İbn Hazm, *Semâ'ü's-sahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 474; İbn Abdülber, *el-İstif'âb* (Bicâvî), III, 1033; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 473; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 519; III, 201, 204, 211-219, 225, 260; IV, 44; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâga* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1387/1967, XVI, 205-207; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 320-322; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: Sene 41-60*, s. 80-81; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 169, 170, 299; VII, 240, 242-244, 246; VIII, 84; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 449; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 112-113.

MEHMET EFENDİOĞLU

OSMAN KEMÂLÎ EFENDÎ

(bk. KEMÂLÎ EFENDÎ).

OSMAN b. MAZ'ÛN (عثمان بن مظعون)

Ebû's-Sâib Osmân b. Maz'ûn
b. Habîb el-Cumahî
(ö. 2/623-24)

Sahâbî.

Kureys kabilesinin Benî Cumah koluna mensuptur. Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla on üçüncü kişi olarak İslâmiyet'i kabul etti. Yine ilk müslümanlardan olan oğlu Sâib ve kardeşleri Kudâme, Abdullah ve Sâib ile beraber Birinci Habeşistan Hicreti'ne katıldı. Mekkeliler'in İslâm'ı kabul ettiğini duyunca yakınlarıyla birlikte Mekke'ye döndü. Haberin asılsız olduğunun anlaşılması üzerine Velîd b. Mugîre'nin himayesine girmek zorunda kaldı. Müşriklerin Hz. Peygamber ile ashabına işkence yaptığını gören Osman, Velîd b. Mugîre'nin himayesini terkedip Allah'ın himayesine girdiğini açıkladı. Daha sonra da kardeşleriyle birlikte Medine'ye hicret etti. Resûl-i Ekrem onu Hazrec kabilesinden Abbas b. Ubâde (veya Mâlik b. Teyyihân) ile kardeş ilan etti ve ailesine Medine'de ev yapıp yerleşmeleri için bir arsa tahsis etti. Bedir Gazvesi'ne de oğlu ve iki kardeşiyle beraber katıldı. Osman b. Maz'ûn bu savaşın ar-

dından vefat etti ve Medine'de ilk vefat eden muhacir oldu. Hz. Peygamber onun ölümüne üzüлüp ağladı ve naaşını öptü (Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 35, 36; Tirmizî, "Cenâ'iz", 14), "Bu bizim âhirete ilk gidenimizdir" diyerek onu Bakî mevkine defnetti, daha sonra burası kabristan haline getirildi. Osman'ın defninden sonra Resûl-i Ekrem'in bir sahâbiden büyükçe bir taş getirmesini istediği, sahâbî taşı kaldıramayınca Resûlullah'ın onu alıp kabrin başucuna koyduğu ve, "Böylece kardeşimin kabrini bulur, tanır ve ailemden ölenleri de artık buraya gömerim" dediği belirtilmektedir (İbn Mâce, "Cenâ'iz", 42; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 57, 59). Nitekim Osman'ın ardından Resûl-i Ekrem'in oğlu İbrâhîm de aynı yere defnedildi. Osman b. Maz'ûn'u hicretten sonra evlerinde misafir eden Ümmü'l-Alâ bint Hâris el-Ensârîyye, onun cenazesinin yanında Allah'ın Osman'a ikramda bulunduğundan şüphesi olmadığını söyleyince Resûl-i Ekrem bunu nereden bildiğini sormuş, "Cenâb-ı Hak ona ikram etmezse kime eder ki?" şeklindeki cevabı üzerine Allah'ın elçisi iken kendisine bile ne yapılıcağını bilemediğini belirterek bu tür sözlerin uygun olmadığını ifade etmiştir (Buhârî, "Cenâ'iz", 3; "Şulh", 30). Kızkardeşi Zeyneb, Hz. Ömer ile evli olduğundan Abdullah b. Ömer ile Hz. Hafsa'nın dayısı olan Osman b. Maz'ûn'un vefatından sonra geride bir kızı ile oğulları Abdurrahman ve Sâib kalmıştır. Hz. Peygamber'in, Buvât Gazvesi'ne giderken Medine'de yerine vekil bıraktığı Sâib Yemâme'de şehid düştü.

İbadete düşkün olan Osman b. Maz'ûn günah işlemekten son derece sakınırdı. Câhiliye döneminde de içki içilmesine karşı çıktığı, "Aklımı başımdan alan, benim seviyemde olmayanları halime güldüren ve kızımı istemediğim kimseyle evlendirmeme sebep olan bir şeyi kesinlikle içmem" dediği belirtilmiştir. Savaşlarda bekârlığın sıkıntı verdiği, bu yüzden günaha girmekten korktuğu gerekçesiyle kendisini hadım ettirmeyi düşünmüş, fakat Resûl-i Ekrem ona izin vermemiş ve oruç tutmasını tavsiye etmiştir (Buhârî, "Nikâh", 8; Müslim, "Nikâh", 6-8; Heysemî, IV, 253). Osman b. Maz'ûn'un eşi Havle bint Hakîm kocasının ibadete düşkünlüğü sebebiyle kendisiyle ilgilenmemesi üzerine giyimini ihmal edince Hz. Âişe durumu Resûl-i Ekrem'e haber vermiş, Resûl-i Ekrem de Osman'ı çağırarak her hususta ölçülü olmasını, bunun için kendisini örnek almasını söylemiş, eşinin, misafirin ve nefsinin de kendi üzerinde hakkı bulunduğunu hatırlatarak herkese